

ODOLÁ DEMOKRACIA SPEVU DIKTÁTORSKÝCH SIRÉN?

Bradley W. Bateman

Jednou z najpálčivejších otázok súčasného sveta je otázka: „Má demokracia budúcnosť?“ Po druhej svetovej vojne sme z Európy a Spojených štátov hľadeli na zvyšok sveta obzvlášť paternalisticky a povýšenecky. Vytvorili sme politický systém, o ktorom sme boli presvedčení, že je nadradený nad všetkými ostatnými, a preto sa jedného dňa nevyhnutne stane normou na celom svete. Keď v roku 1989 padol Berlínsky múr, náš optimizmus sa zmenil až na akýsi triumfalizmus. Hovorilo sa, že dejiny sa skončili. Začne vládnuť sloboda. Mysleli sme si, že celý svet je na ceste k demokracii.

Žil som a pracoval v Afrike, Ázii a Európe, ale narodil som sa v Spojených štátoch a tam strávil i väčšinu dospelosti, takže som tento okamih triumfalizmu možno nevnímal rovnako ako Európania. Zvnútra hegemón svet možno vyzerá inak ako z ostatných krajín. Myslím si však, že rastúce tendencie k rozširovaniu európskej komunity po rozpade Sovietskeho zväzu prispeli k tomu, že vyhliadky do budúcnosti demokracie vyzerali podobne na oboch brehoch Atlantiku. Predstavovali sme si, že Európa síce možno vybuduje humánnejšiu demokraciu, štedrejší sociálny štát a bude používať menej agresívny prístup než USA, ale stále sme sa videli ako dve verzie toho, čo umožňuje demokratická spoločnosť.

Diktátori celého sveta sa určite smiali našej naivite. My sme však neoblomne postupovali vpred. Pár rokov po páde Berlínskeho múru vtrhol na svetovú scénu internet a len posilnil vieru, že každú chvíľu nevyhnutne príde celosvetová demokracia. Technologickí nadšenci vnímali príchod internetu ako možnosť vypočítať si väčšie množstvo hlasov, čo umožní vznik rozumnejšej, silnejšej demokracie. Narušili sme moc elit kontrolovať politické diskusie!

Ale dnes, keď už sme zabehnutí v novom miléniu, sme o túto naivnú sebaistotu prišli. Po celom svete sa znovu vynára hrozba diktátorov. Nie kvôli nim sa však začíname báť o svoju budúcnosť. Napríklad anexia Krymu Ruskom nami síce otriasla, ale vyústila len do spochybnenia viery v nevyhnutný nástup demokratickej samosprávy *mimo* úzkej skupiny liberálnych demokracií. Skutočným problémom pre nás je fakt, že keď sa dnes pozrieme *do vnútra* našich krajín, prepadne nás strach o budúcnosť demokracie v Európe a Severnej Amerike.

Posledné desaťročie sme v celej Európe svedkami desivého vzostupu krajne pravicových strán, ktorý v nás oživuje spomienky na minulé storočie, keď si demokratické spoločnosti zvolili fašistické vlády a tie demokraciu úplne rozobrali. Podobne nás znepokojuje, ako dokážu demagógovia v Británii klamlivou a zavádzajúcou propagandou presvedčiť obyvateľov, aby hlasovali za brexit. Krajne pravicové strany získavajú čoraz viac hlasov vo voľbách všade v Európe. Vzostup otvorene diktátorskej osobnosti v amerických prezidentských voľbách nemá obdobu. V Európe i v Severnej Amerike sme svedkami toho, že stagnujúce príjmy strednej vrstvy, rastúce hospodárske a sociálne rozdiely a strata zamestnania kvôli novým technológiám vyvolávajú strach: strach z imigrantov, strach zo zmeny a strach z budúcnosti.

Tento strach zvýšil záujem voličov o populistov, nacionalistov a krajne pravicové strany. Z neho pramenia aj naše vlastné obavy o budúcnosť demokracie. Odolá demokracia spevu diktátorských Sirén?

Pri uvažovaní nad touto otázkou sa opakovane vraciam k poézii Walta Whitmana a Czesława Miłosza. Whitman stelesňuje takmer mystickú vieru Američanov v demokraciu, vieru, že každý jedinec má plnú dôstojnosť a dôležitosť, že demokratický orgán národa je orgánom *všetkých* ľudí. Miłosz sa díva na možnosti jednotlivca a politickej obce inak. Jeho ostrážité vnímanie ovplyvnili osobné zážitky z varšavského geta v období nacistickej invázie do Poľska i vzostup povojnového totalitného poľského štátu ovládaného Sovietmi. Whitman slúžil v Americkej občianskej vojne ako zdravotník a chápal vášne spojené s témou otroctva, ktoré vyvolali tú najničivejšiu vojnu v dejinách Ameriky. Aj napriek tomu však bol optimistom a veril v túžbu národa po demokracii. Miłosz o takejto túžbe pochyboval a neovplyvnili ho romantické predstavy o štáte a národe.

Títo dvaja básnici teda predstavujú zmes nádeje a výstražky. Budúcnosť demokracie na jednej strane závisí od našej lásky k ostatným a od hlbokého presvedčenia v ľudskú rovnosť. Na druhej strane však môžu demokraciu ľahko zničiť sebecké vášne vyvolané strachom.

Vybral som si krátku úvodnú báseň z Whitmanovej zbierky *Steblá trávy* (*Leaves of Grass*), *Ospevujem jednotlivé Ja* (*One's-Self I Sing*) a Miłoszovu báseň *Dieťa Európy* (*Dziecię Europy*). Nič nenahradí komplexný rozsah Whitmanovej zbierky, ale táto báseň jasne a krásne ukazuje aspoň jej ústrednú myšlienku. Miłoszova báseň zasa zachytáva podstatu a rozsah hrôz, ktoré autor videl na vlastné oči i číry pohľad na svet, ktorý vďaka nim získal.

Walt Whitman (1867)

OSPEVUJEM JEDNOTLIVÉ JA *

Ospevujem jednotlivé Ja, prostú oddelenú osobu,
no vyslovujem slovo Demokracia, slovo En-Masse.

O fyziológii od hlavy po päť spievam,
nielen sama fyziognómia, nielen sám mozog je cenný v očiach Múzy, vravím,
že úplný Tvar je oveľa cennejší,
Ženu rovnako ako Muža ospevujem.

O Živote, nesmiernom v jeho poryvoch, pulze a prudkosti,
radostnom, pre najslobodnejšiu činnosť vytvorenom podľa zákonov božích,
o Modernom Človeku spievam.

* Walt Whitman: *Tráva a trstie* (Bratislava, Tatran, 1974), preložil Ján Boor.